

„Nu poți să vorbești despre Dumnezeu dacă nu vorbești cu Dumnezeu”

Theodor Damian (n. 1951) este licențiat al Institutului Teologic de grad universitar din București (1975). După cursurile de doctorat în specialitatea teologică sistematică (1975-1978), urmează studii la Institutul Ecumenic din Bossey, Elveția (1979-1980) și la Universitatea din Lausanne (1980-1983). Între 1986 și 1988 este secretar de redacție la Editura Arhidiecezei din Sibiu pentru *Telegraful român* și celelalte reviste metropolitane; slujește, în același timp, la Catedrala orașului. În 1988 se stabilește în Statele Unite. Urmează cursuri de masterat la Princeton University (1988-1990) și de doctorat la Fordham University din New York (1990-1993). Doctor al Universității din București (1999) cu teza: *Implicațiile spirituale ale teologiei iconice* (publicată în 2003).

Din 1992 predă filosofie, etică și sociologie la Audrey Cohen College School for Human Services din New York. Fondator (martie 1993) al Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă. Din 1994 editează anual în limba engleză revista *Symposium*, iar din 1996, revista trimestrială de cultură și spiritualitate românească *Lumină lină/Gracious Light*. Debutază editorial cu volumul de versuri bilingv *Liturgia Cuvântului/ (The Liturgy of the Word)*, 1989), urmat de alte cinci culegeri lirice (*Lumina Cuvântului*, 1995; *Dimineața învierii*, 1999; *Rugăciuni în infern*, 2000; *Calea împărăției*, 2000; *Ispita răni*, 2001) și două volume de eseuri (*Roua cărților*, 1998; *Pasiunea textului*, 2003).

Poezia lui Theodor Damian e un dialog smerit cu Logosul și mărturisirea, prin cuvintele-lacrimă, a Cuvântului neprimit în lume. Tensiunea ei stă în multiplicarea nostalgică a unei stări de adorație, însoțită orfic de fiorul comuniunii mistice și de sugestia deschiderii extatice spre divinitatea uitată a ființei. În volumul de debut (*Liturgia Cuvântului*, 1989), relația cu transcendentul e literaturizată, constituită livresc din paradigmele sacralului, însă ceea ce impresionează este atmosfera de reculeasă intimitate și de temperată ferveare psalmică. Cu volumul următor (*Lumina Cuvântului*, 1995), dramatismul participării la ritualul desăvârșirii e subtil transfigurat în simbolistica drumului „înspre lumină” și a nopții grav-reflexive a însingurării. Adevărul dogmei, liric vorbind, e ținutul necucerit a lui Borges: exaltarea și așteptarea deopotrivă se curmă la ușa mormântului deschis. Theodor Damian e poetul abisului celest și al „universului de lut” pierdut în răzvrătirea „umbreii care plânge”. În *Dimineața învierii* (1999) și *Rugăciuni în infern* (2000) triumfă „ideea în idee”, bucuria morții euforice și a învierii în pustia de fiecare zi a lumii. Critica subtil metaforică din *Roua cărților* (1998) și *Pasiunea textului* (2003) e înainte de toate o celebrare a spiritului ziditor de frumuseți eterne. Autorul se dedică și aici slujirii ca temei al iubirii creștine și scrie despre cărțile altora din nevoia mărturisirii acestei iubiri.

AUREL SASU

– Carmina Popescu: *În 1988 – când v-ați expatriat în SUA – de fapt, unde ați plecat, părinte Damian? Se mai află albia ființei dumneavoastră în aceeași rădăcină?*

– Theodor Damian: Eu m-am expatriat la vârsta de 14 ani, când am plecat de la Botoșani, în mijlocul copilăriei așa zice, la seminar la Neamț, la mănăstire. N-am vrut acest lucru. Cu toate consecințele acestui exil, absolut extraordinar, neprevăzut de mine, atunci am simțit dezrădăcinarea și am încercat să prind rădăcină în loc străin, ca un copac cu două sau mai multe rădăcini (ca orice copac), cel puțin două mari, una cea care mă ținea ancorat acasă la Botoșani, a doua, cea nouă care mă ancora și mă lega dincolo de frustrarea trăită mult timp, în mod irevocabil, de noua mea patrie, Mănăstirea Neamțului, geografic vorbind, și mănăstirea, în general, mental și senti-mental (!).

Strămutarea ulterioară la București n-a mai fost un exil pentru că Bucureștiul l-am visat și dorit. Și nici dezrădăcinare nu prea a fost pentru că - dacă a fost - ea n-a depășit în nici un caz drama primeia menționată.

Dar nu, plecarea la București am văzut-o atunci ca pe o izbăvire, deci n-a fost o dramă. Apoi mi-am dorit tot timpul să plec, să călătoresc, să cunosc.

Aveam un unchi la Brașov care călătorea mult în afara țării și care ne fascina cu povestirile lui când se întorcea. Apoi sora mea mai mare a fost în excursie în țările socialiste și povestirile ei m-au fascinat de asemenea.

Pasiunea mea pentru a călători și a vedea nu putea decât crește în intensitate în acest context. Cum frumos spune o prietenă pe care-o cunoscusem la cenaclul “G. Bacovia” din București și pe care am redescoperit-o în Geneva și a devenit membră a cenaclului literar “M. Eminescu” înființat de mine la Lausanne. E vorba de poeta Elena Lupceanu Tomescu care, vorbind despre destinul ei de călătoare, scrie într-un poem: “Mă arde, mă arde talpa picioarelor cum arde cearceaful fecioarelor”. Mi-a plăcut mult acest vers pentru că mi s-a potrivit.

Am nutrit în mine dorința de călătorie cu încăpățănare statornică. Când n-am putut pleca în afară, ca student, în vacanțe, munceam pe jumătate de timp să-mi fac bani și cealaltă jumătate călătoream extensiv – circuitul cu CFR-ul.

Pentru că mi l-am dorit așa de mult, de aceea mi s-a împlinit visul, vorba lui Victor Eftimiu într-un vers din *Cocoșul negru*: “și-un dor purtat în suflet o vreme-ndelungată/ Oricât l-ar paște moartea nu moare niciodată/ și urcă,

crește, scoală, se-nalță, pare stins/ Dar iarăși izbucnește și urcă neînvinș/ Ca flacăra ce arde, ca apa, ca izvorul/ Ce sparge stânca tare, așa învinge dorul”.

Apoi am plecat și eu în excursie în țările socialiste, ahtiat să văd locurile pe care le știam deja din lecturi. După aceea am câștigat concursul pentru o bursă de studii doctorale oferită în Elveția de Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva. Acela a fost botezul cu foc. Marea împlinire și marea schimbare.

Plecarea în Elveția, unde am stat patru ani pentru studii (la Institutul Ecumenic de la Bossey și la Universitatea din Lausanne) dar unde am înființat și o parohie românească (“Sf. Trei Ierarhi”), un cenaclu, pomeni mai sus, și o revistă (*Adusu-mi-am aminte*), n-am considerat-o ca exil - ca și cazul București - pentru că am dorit-o atât de mult. O nouă rădăcină creștea aici, care alimenta fructele unei noi experiențe de viață ce nu era însă deloc în detrimentul rădăcinii ce mă lega de locul natal. Ca și acum de altfel.

După călătorii de amploare în Europa și în Israel, am avut șansa să vin în America. Acum răspunsul la întrebarea inițială: “Când v-ați expatriat în America - unde ați plecat?” apare simplu și clar: Pe de o parte, m-am expatriat și nu m-am expatriat pentru că am plecat din România dar n-am plecat de acolo, am cetățenie americană dar am păstrat-o pe cea română, trăiesc în America dar sunt legat cu zeci de rădăcini de România, iar pe de altă parte, am venit într-un alt loc la care am visat îndelung, cu talpa picioarelor arzând și cu dorul de ducă purtat în suflet vreme multă. Nu mi se aplică cuvintele Veronicăi Micle către Eminescu: “Ai

plecat mânat de dor/ și te-ai dus tot înainte/
De cumplitul meu amor/ Nu ți-ai mai adus
aminte”.

Am plecat mânat de dor, da, numai că dusul meu a fost înainte și înapoi, un dus-întors, un întors la care deja gândești în timp ce te duci, un dus pe care-l faci lăsând statui de sare-n urma ta, umbrele tale întrupate și transformate în statui, cu viața și sufletul în ele înghetate că pleci, dar dezghețându-se cu fiecare întoarcere și inundându-ți revenirea, făcându-te să vii copleșit și să respiri sub cerul țării tale copleșit, să-ți revezi locurile și prietenii copleșit. Acesta este adevăratul sentiment ce mă încearcă de fiecare dată când vin, când stau și când plec de acasă.

Dar copleșirea este un fel de prea plin. Și ca să trăiești cu prea plinul și în el e o binecuvântare, un privilegiu. De aceea la întrebarea unde am venit, răspunsul este, în prea plin, în copleșire. N-am venit atât într-un loc cât într-o stare. De aceea n-am liniște o clipă, dar am bucurie tot timpul.

Rădăcina mea de țară, țărănească, ce mă leagă de orașul natal, este mai puternică și solidă decât dacă, poate, aș fi rămas acolo. În sensul scormonirii, al frământării, al conștientizării. Eu sunt un râu cu albiu suprapuse, cu ape care curg înainte și înapoi ca Iordanul în ziua de Bobotează, sunt ca Dresleuca, pârâul orașului natal vărsându-se prin dedesubturi în râul Menecaducei sau în fluviul Hudson de la gura Atlanticului, sau mai degrabă - dacă e după sum simt, căci și asta e o realitate importantă - sunt fluviul Desleuca de la marginea Botoșanilor vărsându-se învolburat în apele cumișii ale pârâului Hudson ce spală partea de vest a New York-ului...

– *Puteți numi un vis al dumneavoastră care v-a durut cel mai mult în toți acești ani? Vă mai amintiți celebrul vers al lui Radu Gyr: „adevăratele înfrângeri / sunt renunțările la vis”?*

– Visurile m-au durut tot timpul. și mă dor și acum. Mai ales când le visez. Și sunt un visător incurabil. Dar fără vise n-aș fi făcut nimic. Acesta e procesul: întâi visez și apoi trag cu săgețile. Până nimeresc. Rar de tot se întâmplă fie să mi se termine tolba și să nu mai vreau s-o încarc, fie să mă retrag din vis. Eram copil când am citit prima dată *Cyano de Bergerac*. Mi-aduc aminte și acum: “E-nălțător să îți alegi un țel/ și-apoi trecând prin foc s-ajungi la el”. Acesta a fost un fel de motto al meu mai ales în perioada adolescenței. Nu poți să treci prin foc și să nu te arzi un pic. Țsta e prețul, dar merită. Te uiți la rănille tale ca la un palmares. Am fost un norocos și sunt. Binecuvântat de Dumnezeu. Toate marile mele visuri s-au împlinit. La nivel personal, familial, profesional, pe multiple planuri. Am și acum vise și mă dor, dar ținesc cu încăpățănare.

Sunt de acord cu Radu Gyr că “adevăratele înfrângeri/ sunt renunțările la vis”. Totuși, uneori trebuie să disting între vis și ispită. Când depistezi că un vis a fost de fapt o ispită, și poți să discerni lucrul acesta după primele sute de metri de luptă, când vezi în ce direcție te angajează aceasta, e mai bine să renunți și să te pui din nou la visat.

Mai este o filosofie despre vise, aceea a Sfinților Părinți. Ei se fereau de vedenii, în

general. Se rugau să nu le aibă căci nu-și permitau să piardă nici măcar câteva sute de metri când eventual ar fi descoperit că visul era, de fapt, o ispită, căci diavolul se poate transforma în înger strălucitor pentru a da autoritate vedeniei. Iată însă că ne ducem într-o altă direcție. Vorbem de visul ca țel, iar acum am dat peste visul ca dulce legănare a minții, deși ele sunt și legate căci atunci când țelul te prinde și devine obsesia ta cea de toate zilele, el va fi și aceea de toate nopțile.

– *Vă e teamă de întrebări? Aveți una în care să se ascundă toate împlinirile și neputințele celor peste cinci decenii de viață?*

– Nu mi-e teamă de întrebări. Sunt un om care chiar atunci când nu știu diferite lucruri legate de conținutul întrebării, privesc întrebarea ca prilej de discuție, de reflecție, de provocare și de învățare. Îmi plac mai mult întrebările decât răspunsurile. În cadrul cursului meu de filosofie de la Metropolitan College of New York am ocazia să accentuez acest lucru cu studenții. Întrebarea are ceva din aura invenției. Răspunsul nu. El crește din întrebare și se dezvoltă pe canalul prevăzut de aceasta. Marele merit e să concepi întrebări, așa ca ale Dv. acum.

Nu am o întrebare care să cuprindă toate împlinirile și neputințele vieții mele întregi de până acum. Poate, dacă aș fi un pesimist, întrebarea ar fi: *Cui prodest?* Dar cum aș putea să spun așa ceva când tot ce am am primit de la Dumnezeu, evident, cu folos? Și neputințele uneori te duc spre împliniri. Căci te lovești de un obstacol datorită unei neputințe și îți schimbi direcția. Și ajungi undeva. Deci ți s-a dat o neputință cu sens. Și împlinirile au sens. Ți s-au dat ca să dai. Dă ceea ce ai și când nu mai ai, dă ceea ce ești. *Do ut des*. Eu cred că dau mult. Dar niciodată nu poți afirma că ești în regulă cu datul. Poate această mare întrebare ar trebui să fie: dau eu destul din tot ce am primit și primesc? Mă străduiesc. “Ne-am așezat pe jos ca să dormim/ Iar pe străin l-am pus în pat să doarmă/ și-am învățat puțin cum să murim/ Când în salcâmi bat ploile de toamnă” ziceam într-un poem publicat în *Liturgia Cuvântului* în 1989. Am fost numit și Samson primitorul de străini (un sfânt din calendarul nostru) și Hotel Claudia, după numele mult înțelegătoare mele soții, dar întrebarea rămâne ca o firmă luminoasă strălucind intermitemt ca să-ți atragă atenția: este destul cât dai? Sau când este datul destul? Cât de mult înseamnă destul? Poate e bine în contextul acestui tip de reflecție să-l parafrazez pe Sf. Pavel care spunea provocator: Ce ai să nu fi primit? Și dacă ai primit, de ce te mândrești?

– *Cum ați înfățișat – pentru cititorul care nu vă cunoaște – „altarul” propriei dumneavoastră alcătuirii?*

– Altarul propriei mele alcătuirii? Iată o întrebare demnă de un roman sau de un tratat filosofic sau teologic. Ce frumos se referea Ioan Alexandru la ființa numind-o “plăpânda mea alcătuire”! Și ce frumos o numiți Dv. “Altarul alcătuirii”! Așa este. Ființa este un altar. Un loc sacru în care arde un rug nemistuit. Moise vede pe Horeb rugul aprins care nu se mistuia și are o tentație de a face on ocol

spre a înțelege mai bine ce se întâmplă, când i se strigă din mijlocul rugului, ca un fel de *Noli me tangere!* să-și scoată încălțămintea căci locul pe care pășise era sfânt. Dumnezeu i-a întrerupt tentativa de înțelegere rațională a tainei dându-i o poruncă ce trebuia ascultată. Lasă taina în pace. Ascultă glasul și împlinește porunca. Câtă vreme este taină este foc. Este lumină și căldură. E viață. Dumnezeu știe ce face. El își cunoaște făptura. N-am putea înțelege taina ființei orișicum. Și atunci de ce să-l lase pe om să-și piardă timpul degeaba riscând să creadă că a găsit un răspuns, că a aflat adevărul, când de fapt poate fi o iluzie, și să cadă într-o rătăcire periculoasă? Asta nu înseamnă, desigur, că cercetarea nu-i este dată omului sau nu-i este plăcută lui Dumnezeu. “Aceasta este viața veșnică, să Te cunoască pe Tine Unul adevăratul Dumnezeu și pe Fiul Tău pe care L-ai trimis”, ni se spune. Omul trebuie să cerceteze ca să cunoască. Dar și cercetarea are un rost al ei, o rânduială, cere un proces, un anumit tip de antrenament, de expertiză. Nu te poți arunca într-un laborator de chimie fără pregătire, că te arzi. Când ești aproape de Dumnezeu El îți dă semne când trebuie să înaintezi și când trebuie să te oprești. Pe Moise l-a oprit. Cum spunea și Blaga: misterul e acolo nu pentru a fi explicat ci indicat. Uite-l, există. El trebuie conștientizat. Dumnezeu îi alege pe cei cărora la va descoperi taina. N-a fost cazul lui Moise. Lui i s-a dat o altă misiune.

Altarul propriei mele alcătuirii? Neliniste, neastâmpăr. Cum spunea Fericitul Augustin: *Nelinistit este sufletul meu... Inquietur est cor meum*, până ce se va odihni întru Tine, *donec requiescat in Te*.

Altarul alcătuirii... ne aflăm pe loc sfânt. Să ne scoatem încălțămintea, cu ochii ațintiți la rugul aprins..., copleșiți..., să ne rugăm...

– *Există, în afara celei divine, și o „adâncime a așteptării” de fiecare zi? Cum o trăiește teologul, profesorul și omul de cultură?*

– Așteptarea ne plasează în interval. Sf. Grigore de Nyssa pune premisele unei interesante teologii a intervalului. Pentru că ne aflăm la interval, tindem. Trăim întru epectază. Așteptăm. Așteptăm împlinirea viselor, așteptăm ziua de mâine, așteptăm moartea, îl așteptăm pe Dumnezeu. Spune-mi ce aștepti ca să-ți spun cine ești. Fără așteptare nu se poate. Ea e parte din condiția noastră existențială. În adâncul acesteia te definești. Uneori nu știi că te-ai definit sau chiar n-ai făcut-o. Pentru că n-ai mers spre adânc. Sau nefăcând-o te definești ca fiind de suprafață.

Există ceva care doresc în fiecare zi din toată inima mea, din tot sufletul meu, din tot cugetul meu, adică cu toată ființa mea? Ca un perfecționist ce sunt, există desigur mai multe lucruri, sau poate câteva numai. Și atunci, ierarhizând valorile trebuie să mă gândesc la cea din capul piramidei: Dacă vorbim de cea mai mare valoare în care să-ți investești total ființa în fiecare zi, atunci ea ar trebui să fie una și aceeași, căci cele mai mari valori sunt inexhaustibile. Dar întrebarea e în afară de valorile divine, în afară de așteptarea lui Dumnezeu, care e implicită. Asta e ca și cu întrebarea: dacă ar veni cineva din morți și ți-ar spune că îți

oferă șansa unică de a-i pune o întrebare, una singură, la care să primești răspuns, ce întrebare i-ai pune? Evident, e vorba de o întrebare la care n-ai de unde afla din nici o altă sursă nici un răspuns. Altfel risipești ocazia. Marea așteptare este o mare întrebare. Cred că nimic nu e mai demn de așteptat decât faptul de a fi și de a te face prilej de bucurie celor din jur. Bucuria trece dincolo de folos. Să fii de folos e una. Dar să fii bucurie e mult mai mult. Oare poți să te bucuri conștientizând că ești izvor de bucurie? A fi izvor de bucurie e un dar care se cere mereu, ca "pâinea noastră cea de toate zilele". Bucuria este din Duhul Sfânt, citim în Carte. Deci așteptarea cea mai înaltă care te duce în fundul adâncului este trăirea anticipată a Împărăției, pregustarea încă de aici a celor viitoare.

– *De ce titlul Liturghia Cuvântului dat volumului de debut (1989)? Vorbiți-ne despre cuvântul poeziei dumneavoastră!*

– Eram în statul Oregon în 1988 când am scris poeziile din *Liturghia Cuvântului*, în orașul Klamath Falls. Eram singur, proaspăt venit din România pe continentul american, extrem de singur. Stăteam la niște americani prieteni ai unui prieten al unui prieten. Mergem cu ei la biserica lor (presbiteriană) și acolo aveam organizate întruniri cu diferite grupuri unde vorbeam despre Ortodoxie: icoană, liturghie, spiritualitatea monastică etc. În plimbările mele zilnice traversam un cimitir. Acolo s-au născut aceste poezii. Eram eu cu mine însumi, cu morții și cu Dumnezeu cel viu. Acolo în cimitirul din Klamath Falls am simțit mai mult ca oricând dimensiunea sacră a cuvântului, am fost marcat în chip unic de misterul prezenței și de prezența misterului în cuvânt. Acolo căutarea cuvântului potrivit mi s-a părut o lucrare liturgică, doxologică, de aceea majoritatea poemelor, dincolo de tema laică de multe ori, se încheie cu un cuvânt, o parafrază, o aluzie fie la Biblie, fie la Liturghie, fie la vreo altă rugăciune mai cunoscută în tradiția ortodoxă.

Acolo, în acel volum, dar și în celelalte, la un nivel mai mic sau mai mare de disimulare, se vede funcția pe care o are cuvântul în poezia mea. Cuvântul este un loc teologic, *locus theologicus*. Adică el e un spațiu în care poți intra, poți să te sălășluiești, să-ți faci casă, poți să te joci - dar numai cu condiția să nu fi pierdut copilul din tine - poți să crești, toate însă condiționate de conștiința că te afli în spațiu sacru unde intri desculț ca Moise pe Horeb în fața rugului aprins, cu conștiința că în acel spațiu nimic nu-i al tău deși ai totul la îndemână și ca atare, fie că te joci, fie că nu, trebuie să te menții în starea de grație și de grațitudine. În acest caz, orice faci: și de mănânci și de-ți înalți sălaș și de te joci este doxologie. Și când ieși din cuvânt ieși transfigurat și trăiești cu dorul de cuvânt și de a te mai duce acolo.

– *Aveți în Roua cărților (1998) un frumos titlu: Poezia ca ardere. V-ați gândit cumva la „baia de foc” a lui Cioran (drumul de la sentimental „irealității de vis” la cel al „prefacerii în cenușă”)? Este poezia un fel de „dans al flăcărilor”?*

– Poezia este într-adevăr ardere. Ea este produsul unei frământări, pe care cel mai ade-

sea nu poți s-o explici, al unui dor pe care nu prea poți să-l definești, uneori al faptului că te-ai ars interior și te doare și din trunchiul ființei tale ascunse lacrimază rășina care va deveni tămâia cu care strigi către Domnul. Însăși tămâia, ca să aducă mirosul plăcut Domnului, trebuie să ardă. Cine citește cu mintea botezată-n apele învântului poetic simte în el fierbentele arderii și dansul flăcărilor. Dorul și durerea care generează poezia sunt ardere: uneori ardere ce nu mistuiesc rugul ce se dă arderii, alteori mistuindu-l și lăsând în urmă cenușă. Dar și în cenușă găsești foc de multe ori. Cum îi zicea Veronica Micle lui Eminescu: "În cenușă stă ascunsă/ Foarte-adeșea o scânteie/ și-o iubire nepătrunsă/ Într-un suflet de femeie".

Poezia e ardere de dor și durere ca atunci când iubești și suferi că nu poți spune tot, suferi pentru neadecevrea cuvintelor pe care le folosești, chiar și pentru insuficiența metaforelor, pentru că întotdeauna, orice ai face, în inimă se află cu mult mai mult decât poți exterioriza. Vi s-a întâmplat să iubești în felul acesta care să vă facă să suferiți că nu puteți reda în mod fidel totul? Tot ce se petrece în inimă și minte, în întreaga ființă, toată marea interioară cu imensitatea și adâncimea ei, cu toate valorile, fiecare val cu simplitatea și complexitatea lui deodată? Așa se naște poezia, din dor, ca și sfințenia care este dorul de Dumnezeu.

– *Tot în Roua cărților puneți semnul egalității între „pierderea iluziilor” și „pierderea identității”. Nu pot exista în viață și eșecuri creatoare?*

– De multe ori pierderea iluziilor este și o pierdere a identității. Dacă ne întoarcem la ideea de vis, la cât de mult putem investi în visurile noastre, chiar când sunt departe de realitate, la cât de mult ne identificăm cu ele, când o facem, atunci înțelegem de ce renunțarea la vis, pierderea iluziei e și una a identității. Pierderea identității însă e un fel de a spune. Ea poate fi înțeleasă în mai multe feluri. Putem vorbi de ea în sens nihilist. Dacă nu ai identitate, nu există. Aceasta dacă vrem să gândim radical. Dar putem vorbi despre ea în sensul pierderii ei și al intrării în alta. Ființa nu se confundă cu identitatea deși ființă fără identitate, neipostaziată nu concepem.

Ipostaza e ceva ce stă dedesubt, ce este ascuns în altceva, e ca și substanța, ca ceva ce stă, există sub, în, prin altceva. Acest tip de reflecție ne duce cu gândul direct la clasică dilemă filosofică cu privire la prioritatea dintre existență și esență. Ambele sunt realități. Care din ele are prioritate asupra celeilalte? Putem vorbi de esență fără existență? Dar de existență fără esență?

De aceea, radical vorbind, cum am spus, dacă-ți pierzi identitatea, îți perzi existența. În limbajul comun însă ne gândim la posibilitatea de a experimenta mai multe identități. Toți trecem prin experiențe care ne schimbă. Uneori total. Nu mai ești cel ce ai fost. Deci te identifice cu iluziile, le pierzi, îți pierzi acea identitate și cazi în tine însuși, sau te înalți pe o altă treaptă care-ți va conferi o nouă identitate. Ontologic vorbind, poate că identitatea, la nivelul cel mai profund al ființei, nu ne-o pierdem niciodată. Ceea ce putem pierde poate fi

un anumit mod al ei de manifestare, pe care-l numim identitate.

De aceea cred, așa cum sugerați și Dv., că pot exista eșecuri creatoare.

– *Ispita rânii: ispita păcatului, dar și a luminii, a lutului, dar și a cerului, a trupului, dar și a sufletului! Care e cea mai dureroasă ispită, părinte? Există, ca ispită, o „rană a luminii”, cum frumos spunea Van Gogh?*

– Ispita noastră cea de toate zilele. Ispita în ambele sensuri, ca sminteală, împiedicare, cădere, dar și ca tendință spre un anumit lucru. Mă ispitește un gând: să fac un sacrificiu pentru fratele meu. Să fac din rană o lumină, cum îndeamnă Van Gogh și cum ziceți și Dv.

Cea mai dureroasă ispită este împietrirea în dorință. Când intri și nu mai poți ieși. De multe ori asta ia forma anchiloziei în ceva străin, care nu-i al tău. Atunci problema e dublă: și anchiloză și înstrăinarea. Platon definea omul ca fiind o masă de dorințe contradictorii. De aici drama permanentă a condiției umane. De aceea și în budism și în asceza creștină esența progresului duhovnicesc constă în eliberarea treptată de dorințe. Ca și cum dorințele sunt parte din ființa noastră, dar ca un element străin grefat pe ea, în ea după origine. Într-adevăr, diavolul a ispitit pe om cu dorința. Îl împingea să fie ce nu era. Deci i-a inoculat o dorință în suflet. Care i-a fost fatală. Sunt și dorințe bune și dorințe rele?

Am putea zice că da, căci dorința de a ajuta, de a face bine, de a te mântui, le considerăm ca pozitive. Dar sunt unii așceți și teologi care spun că și dorințele așa-zis bune trebuie abandonate. Să nu dorești ci să faci. Practică contemplarea, unește-te cu Dumnezeu, trăiește în el și totul vine de la sine. Nu trebuie să dorești tu. Noi n-am dorit să apărem din neînțelegere în ființă. Dumnezeu a decis și a făcut-o. Dacă dorința noastră nu este la baza ființei noastre, deci dorința n-are ce căuta în ființă. Fii. Atâta tot. Trăiește în starea și la nivelul la care te-a creat Dumnezeu. Ca și cu raportul dintre credință și fapte bune. Când crezi cu adevărat nu trebuie neapărat să dorești să faci fapte bune. Ele vin implicit, decurg, se materializează din credință, devin o formă a credinței, o consecință firească și un corolar al acesteia.

– *Cum poate prinde, în om, lumina rădăcină? Dar întunericul?*

– Lumina este Dumnezeu. Dumnezeu este în chip firesc înrădăcinat în ființa noastră câtă vreme suntem chipul Său. Dar se întâmplă că-L și dezrădăcinăm. Și în virtutea libertății cu care El ne-a încununat, Dumnezeu nu ne forțează să nu-L dezrădăcinăm. Când facem asta, atunci se instalează întunericul. Și uneori nu ne deranjează instalarea lui, înșurubarea lui în sufletul nostru pentru că vine treptat. Și ochii se dau cu întunericul, și ai impresia că vezi; dar nu vezi, ai impresia că nu ești bolnav doar pentru că din cauza anchiloziei conștiinței ea nu te doare. Dar întrucât întunericul nu e compatibil cu ființa și natura umană, mai devreme sau mai târziu se va lovi. Întrucât la început ființa a avut parte de lumina divină, amintirea acesteia îți va mai brăzda ființa din când în când. Atunci ai șansa să te trezești.

Faraonul Egiptului care-i ținea pe evrei în robie. Împietrirea lui în refuzul de a asculta sfatul lui Moise, cu prețul multor pierderi. Dar se ajunge la un nivel unde întinerul doare, căci nu se poate altfel. Și atunci te trezești.

Fiul risipitor se împietrea în cădere. Treaptă cu treaptă. Dar a ajuns la un nivel unde întinerul l-a durut.

Atunci amintirea luminii originare care te mai brăzdează din când în când, poate fi salutară. Fiului risipitor i-a fost. Și-a venit în fire și s-a întors. Ce expresie superbă: și-a venit în fire. Deci când întinerul îl cuprindea, când împietrea în cădere el de fapt ieșea din fire. Ca și cum ieși din miezul ființei, te duci spre periferie, ieși afară din ea și te agăți cumva ca un acrobat de vreun fir al ei și te uiți cu ochi mort la cotropirea ei de întineric și dintr-o dată, blitzul! Te brăzdează amintirea luminii dintâi. Și începi să faci efort (revenirea în fire cere efort, sacrificiu), să te prinzi mai bine de margini, și apoi, încet, cu greu să mergi spre centru, să urci din adânc, să-ți reiei locul.

La un alt nivel discutând problema dezrădăcinării, putem zice că ea nu poate să aibă loc total. Dacă l-am izgoni pe Dumnezeu de tot am cădea în neînțelegere. Cum spune și teologia ortodoxă. Prin păcatul originar chipul lui Dumnezeu în noi a fost întunecat dar nu distrus. De aceea am continuat să existăm. Cum poate omul să distrugă chipul? Nu poate pentru că nu el este făcătorul chipului. Omul îl poate doar ucide pe Fiul lui Dumnezeu, în calitatea sa de om, și nu de Dumnezeu. Ne ținem prin ceva care ni s-a dat, a devenit al nostru prin dăruire, dar în esență, nu-i al nostru. Deci nu stă în puterea noastră a distruge ceea ce n-am creat: ființa în sine. Cum spuneam într-un poem: "A fost rostit doar un Cuvânt/ Așa ajuns-am cel ce sunt/ De-acum să mor nu se mai poate/Cuvântul pe Cuvânt nu-l scoate". De aceea sufletul rămâne în veci, după învățătura ortodoxă.

– *Cât din Ispita răinii e a păcatului și cât a luminii? Cât e a trăirii și cât a agoniei, cât e a trupului și cât beție a spiritului?*

– Răspunsul la această întrebare cred că se află în mare măsură în cele două răspunsuri care o preced pe aceasta. Cred că *Ispita răinii* e și a păcatului și a luminii în același timp. Pentru că suntem, cum zice Fericitul Augustin, și drept și păcătoși în același timp: *simul justus et peccator*.

De aici uneori trăirea în agonie, dansul existențial care ne tulbură dar ne și place, ne doare dar ne și încântă.

– *În ultimul volum Pasiunea textului (2003), imaginați textul ca dar, ca drum, ca slujire, ca mărturisire și ca experiență religioasă. De ce nu ca reverie, ca respirație, ca incertitudine, ca dorință, emoție etc.? Reprezintă un text altceva decât experiența celui ce scrie?*

– Ultimul meu volum, *Pasiunea textului*, propune o înțelegere a actului creației - *poiein* - în perspectivă sacră multidimensională. Deși diferite secțiuni au diferite titluri, orice titlu dat uneia poate fi valid pentru oricare alta. Le-am ales pentru că fiecare din ele are o specială încărcătură teologică și filosofică. Și alte

cuvinte cheie pot fi găsite pentru a intitula secțiuni și capitole, tot cu încărcătură teologică și filosofică. Acestea însă: darul, drumul, slujirea, mărturisirea, experiența se întâmplă să fie în faza în care mă aflu mai des, mai constant subiectul reflecției mele zilnice. Textul este un *alter ego* al celui ce-l scrie.

– *Cât de primitoare (deschise) sunt drumurile unui text? Există și un „nicăieri” al textului?*

– Nu cred în "nicăieri"-ul textului. Nici în nimicul lui. Orice text este un drum pe care trebuie ca tu, în calitate de cititor, să-l deștălelești. Îl parcurgi, îți lași urma pe el, deci îl bătăorești, îl vor practica și alții, deși ei deștălenindu-l ca și cum n-a fost mai înainte deștălenit ori bătătorit.

Nu cred că textul este nepriitor. Din contra, el este creație, creația este un act de generozitate, ceea ce implică primirea. Asta din punctul de vedere al textului. Din punctul de vedere al cititorului, un text poate fi cotat de primitor sau nepriitor, accesibil sau inaccesibil, în funcție de criteriile de abordare ale cititorului.

– *Referindu-se la logosul baglian, Eugen Todoran afirma că „tăcerea este o umbră a cuvântului”. În poezia Te-am chemat, dumneavoastră spuneți: „Te-am chemat să-ți lași umbra în noi, Cuvântule!” Părinte, cum se așterne în noi umbra Cuvântului?*

– Și Olivier Clément afirma că "Dieu est une Parole à l'extrémité du silence". Este tăcerea umbra Cuvântului? Și da și nu, dar sunt înclinat mai mult spre afirmație. Dar să începem cu negația. Poate tăcerea nu este umbra Cuvântului pentru că umbra spune ceva despre cea care o generează, iar tăcerea e tăcere. Umbra, în diferite faze ale ei îți dă și forma a ceea ce o generează. Deci ea vorbește, nu tace.

Dar eu sunt înclinat mai mult spre afirmația că tăcerea este umbra Cuvântului, pentru că tăcerea este și ea un mod de a vorbi, are și ea semnificația ei în arta comunicării. Umbra este în același timp partea tăcută a lucrului care se exprimă pe sine prin prezența fizică reală. Vorbeam mai sus de misterul prezenței și de prezența misterului. Tăcerea și Cuvântul, tăcerea din Cuvânt sunt două dimensiuni ce aparțin una alteia. Ca existența și esența, ca existența ipostaziată. Cuvântul este un simbol (și acesta realitate) ce trimite la partea cealaltă, de dincolo de el. Este ca jumătatea ce o indică pe cealaltă jumătate. O indică și o reprezintă. Pe aceea n-o vedem, dar o vedem în jumătatea de aici, simbolizatoare. Cuvântul, fiind însă parte din universul contingent, el însuși realitate metafizică, trimite cu atât mai mult la partea sa metafizică. Trimite. Doar atât. Trimite și tace. De aceea zicea Bлага că misterul trebuie indicat, nu explicat.

Misterul din Cuvânt facilitează omului actul contemplării. Contemplarea, cum zice frumos Anoushka von Heuer, repatriază sufletul în ființă. Cel ce se deschide contemplării, se dedă Splendorii. Prin căutarea tainei așa se așterne peste noi umbra Cuvântului.

– „Uneori poți fugi de tine însuși”, spuneți într-o poezie dedicată poetului George Alexe. În altă parte, numiți fuga „literă a legii”. Chiar putem fugi de noi

însine, părinte Damian, și dacă da, de ce această fugă?

– George Alexe este un atlant al culturii române, așteptând, ca și continentul său, să fie descoperit. Remarcabilul scriitor Aurel Sasu, cel care te poate oricând copleși cu greutatea operelor sale fundamentale, dar care n-o face niciodată datorită incomensurabilei sale delicateți, îl știe foarte bine. Când vreau să fug de mine însumi, de multe ori dau de acești doi prieteni. Norocul meu. Toți fugim. Așa ne e dat. De aceea fuga e literă a legii. Suntem ca saltimbancii lui Picasso despre care, contemplantându-i, Rilke spunea: "Dar cine sunt, spune-mi, rătăcitorii/ Acei oameni puțin mai fugari ca noi înșine?" Și Heraclit din Efes a știut că fuga, curgerea este parte din legea firii. Că fugim însă, e una. Dar unde fugim, cum fugim, aceasta ar fi o întrebare. Fugim organizat, cu țel, țință, destinație, traiectorie, sau fugim panicați, în confuzie și dezordine, neavând și neștiind de vreun țel?

Cred că putem fugi de noi înșine, dar nu definitiv. Uneori și când se pare că fugim de noi înșine, de fapt, fugim înspre noi înșine, spre centrul nostru de gravitație unde întâlnim începutul. Amintirea începutului când omul era față în față cu Creatorul său ascultându-l Cuvântul dător de viață nu poate fi niciodată ștersă din ființă. Fuga spre alții poate fi și o căutare inconștientă de sine. Ca atunci când, pierdut în iubire față de celălalt, te regăsești pe tine cel adevărat.

– *Poezia Ne trebuie roșcove (Rugăciuni în infern, 2000) e o parafrază metaforică a parabolei fiului rătăcitor. După toate tragediile pe care le trăiește astăzi, de ce nu-și vine în fire omul, părinte? De ce nu acceptă darul captivității în Învierie?*

– Învieria Domnului este alfa și omega, este începutul și sfârșitul îngemănate în lumina necreată. Dar Satana încă lucrează, este încă sănătos și robust, deși cu trăsături aparent delicate cum îl portretizează Mel Gibson în filmul său despre Patimile Domnului. Mai mult decât atât, Satana e cu monstrul în brațe, antihristul, ceea ce indică faptul că bălăia nu e pe sfârșite ci poate abia se pregătește să înceapă. Sau poate, fără să ne dăm seama, după 2000 de ani de la Învierie, dar și de la venirea antihristului, acesta s-a maturizat și suntem pe baricadele marii bălăii.

Lumea are nevoie să fie trezită la realitate. Pentru aceea cei ce știu au răspunderea să scrie, să vorbească, să strige, să fie activi în mod agresiv, cum spun americanii.

– *Cuvântul întrupare, cuvântul înviere, cuvântul slavă, cuvântul lumină, cuvântul tăcere, cuvântul rană, cuvântul zidire... Dar cuvântul „aruncat în noroi”, torturat, chinuit, răstignit, dus de om la moarte? Cât de greu se lasă acest cuvânt scris, rostit și trăit?*

– Și aici se vede jertfa cea mare a lui Dumnezeu, caracterul chenotic al prezenței Sale în istorie. Cuvântul cel prin care toate s-au făcut, inclusiv omul, de aceea spune Meister Eckhart că omul este un fenomen acustic, acest Cuvânt care, punându-l la ureche, îți redă precum scoica marea, ecoul chemării dintâi, fiorul

luminii celei mai presus de fire, este, cum ziceți, și zic, aruncat în noroi, torturat, urgisit. Filosoful francez Jacques Ellul vorbește magnific despre starea deplorabilă a cuvântului, astăzi în special, în epoca imaginii, în cartea sa *La parole humiliée*.

Cuvântul se lasă greu urgisit. Ca Hristos în același film al lui Gibson, care sub incredibilele torturi la care a fost supus, spre mirarea celor care voiau să scape de El foarte repede, încă se mai ridică, încă mai zvăcnea, încă își mai relua mersul spre Golgotha, punctul culminant al destinului Său pământesc. Cuvântul se lasă greu, dar omul nu se lasă până nu-l vede distrus: conștient sau inconștient. Aș zice mai degrabă inconștient. Ca și atunci, fapt pentru care Iisus, într-un gest incredibil, care ridică pe om la statura divinului a spus: "Iartă-i Doamne, că nu știu ce fac". La alt nivel vorbind, Cuvântul însă se lasă greu și scris, rostit, trăit.

Nu e ușor să scrii, să crezi. Pe de o parte răspunderea este imensă, pe de altă parte riscul blasfemiei, al luării Cuvântului în deșert, al umilirii este foarte mare. *Scripta manent*. Dar și cuvântul rostit comportă aceleași riscuri:

Și boala care ne paște pe toți e vorbăria. Cuvântul vorbit e comunicarea vie între persoane. Vedem cât de grea este comunicarea interpersonală azi. Oamenii sunt sofisticați, ambițioși, alintați, irascibili, vulnerabili, îngâmfăți, încât ai spus un cuvânt în mod greșit și ai pierdut o relație. De aceea relațiile sunt mai degrabă coliziuni interumane. "Neînțelegera", cuvânt extrem de frecvent astăzi, indică această stare de lucruri. Ca să trăiești cuvântul este însă și mai greu. A trăi cuvântul înseamnă a fi zgârcit la vorbă, să fii atât de generos încât și când ești neînțeles, mal-tratat de alții, să fii în control verbal și mental pentru ca ceea ce spui să poți asuma oricând, și peste mai mulți ani și la intrarea în eternitate. Să simți că poți lua cu tine tot ce ai zis, și că din tot ce ai zis, nimic nu se va întoarce împotriva ta. Deoarece știm: Cuvântul pre care l-am rostit, el ne va judeca în ziua cea de apoi. Da, ca să-ți trăiești cuvintele trebuie să fii capabil de o generozitate de excepție. Cam în genul celei descrise de Theodore H. White care zice că cel mai greu lucru din lume este să știi cum să faci ceva bine și să vezi pe altcineva făcându-l rău, și să nu comentezi!

Tocmai pentru că cuvântul are repercursiuni așa de importante din generație în generație, de aceea după judecata particulară de la moartea omului Dumnezeu a rânduit o judecată finală, de apoi, când se vor sfârși toate generațiile, pentru a se vedea pe câți a smintit fie și un cuvânt aruncat aici în timpul vieții la întâmplare. Nu știi niciodată cine-l aude, cine-l preia, îl predă apoi, și în total câți se pot împiedica în lipsa ta de grijă, deci pentru câți ești, în fapt, responsabil. De aceea asceza este un instrument atât de eficient pentru îmbunătățire.

– *Dacă suntem prin destin captivi Învierii, de ce ne-ar mai salva creația (poezia), cum ar spune tot Cioran, din ghearele morții?*

– Poezia nu salvează din nimic. Ea nu poate fi comparată cu Învierea, singura sursă de salvare reală. Poezia te poate pune pe calea salvării

în schimb. Atunci când este cu adevărat poezie, atunci când e profetică, izvorâtă din contemplarea ce reface unitatea primordială a totului. Când poezia te ține în fragment și nu reușește să arunce o punte peste despărțitură, pentru a te ajuta să întrezărești măcar această unitate, ea nu îți se face eficientă.

Prin credință ne facem de bună voie captivi în defileul Învierii. Din această captivitate vine poezia. Acolo e arderea. Când intri în acest tunel de lumină, ești mereu în pelerinaj spre centru. Poezia este rezultatul acestui pelerinaj. Ea este cântecul doxologic al mântuirii. Cum spune Fericitul Augustin despre călător, sub formă de îndemn: "Cântați cu vocea, cântați cu inima, cântați cum cântă călătorul".

– *Este „arta de a muri” aceeași pentru un mare teolog și pentru omul de rând? Cum ați defini-o? Ne învață tăcerea să murim mai frumos?*

– Arta de a muri reflectă arta de a trăi. Să trăiești frumos, aici este adevărata filosofie, după Socrate. Și cântecul acela destul de circulat din lirica novregiană "Învață de la toate", spune același lucru. Dacă nu mă înșel finalul era așa: "Învață de la toate căci toate-ți sunt surori/ Să treci frumos prin lume, să poți frumos să mori".

Mare teolog e omul care se roagă. Nu poți face teologie, adică să vorbești despre Dumnezeu dacă nu vorbești cu Dumnezeu - evident aceasta e rugăciunea. Deci omul de rând poate fi mare teolog, deci nu-i nici o deosebire între teolog și om de rând nici din punct de vedere teologic, nici thanatologic.

Moartea e o trecere în sublim. Dacă se face în urma captivității în Înviere. Și cred că tăcerea ne poate ajuta să murim mai frumos. A fost o perioadă când făceam colecție de epitafuri. Umblam prin cimitire și scriam textele de pe pietrele de mormânt. A fost o încântare și e și acum când le revăd.

Marele nostru cărturar Pr. Alexandru Stănculescu-Bârda din Mehedinți a publicat în editura sa recent o astfel de carte.

Există epitafuri de toate felurile, unele sofisticate literar sau teologico-filosofic, altele simple dar încercând să exprime în mod adecvat intensă durere a pierderii, altele accentuând aspecte din viața celui plecat etc. Unul din cele care m-au impresionat cel mai mult a fost cel de pe crucea unui om al tăcerii, unui călugăr la Mănăstirea Neamț; un epitaf simplu, smerit, cu multă tăcere în el, luat din Psalmul 50. Sună doar așa: "Miluiește-mă Dumnezeule, după mare mila Ta". Tăcerea din această smerenie este covârșitoare.

"Să treci frumos prin viață, să poți frumos să mori."

– *Câte lumi nebănuite se ascund în noi și ce formă ia sufletul în fiecare din ele?*

– Iată încă o întrebare frumoasă și grea. Eu cred că în fiecare din noi se ascund toate lumile posibile trecute și viitoare, de aici și demnitatea chipului cu care am fost dăruți și prin care ne ținem întru ființă. Dacă suntem parte dintr-un sistem - al creației divine în acest caz - atunci există un element comun în toate părțile sistemului. De aceea când o parte este afectată, tot sistemul e afectat. Ați văzut?

Îngerii căzuți cu Lucifer, parte dintr-o lume nevăzută, creată înaintea lumii văzute, afectează și acum lumea noastră, după cum și noi poate afectăm alte lumi. Câtă vreme ești parte dintr-un sistem, ai într-un fel anume, tot sistemul în tine, ca o genă ce conține în ea o întreagă realitate de dincolo de ea, dar din care ea face parte.

Cred că sufletul e același indiferent de fazele/lumile prin care ar trece. Dar în același timp este și afectat de ele, deci poate suferi schimbări. Oarecum paradoxal același, dar în schimbare. Ca identitatea mea. Sunt mereu același dar în continuă schimbare. Aceasta ne trimite indirect la argumentul și dilema empiricilor antici: Dacă este schimbare în univers, pentru ca schimbarea să fie ceea ce este, trebuie să rămână aceeași în timp ce se schimbă. Dar dacă rămâne aceeași, nu e ea deci neschimbare?! Așadar ce este schimbarea? Este schimbare sau neschimbare?! Deci ambele, dar unii zic că Heraclit este mai tare.

– *Există, părinte, o ierarhie a singurătății celor înstrăinați? Ne vindecă cuvântul de frica acestei singurătăți?*

– Singurătatea ca și însingurarea sunt de mai multe feluri; în primul rând ele pot fi alese sau impuse. În al doilea rând ele pot fi potrivite unei normale anticipații sau împotriva acesteia, ele pot aduce surprize plăcute sau neplăcute.

Deși putem argumenta definițiile, Ioan Alexandru considera singurătatea mai mult ca izolare geografică - te afli în singurătate - în timp ce însingurarea era asociată cu planul spiritual - te însingurezi, deși altfel poți fi înconjurat de lume. Evident, putem vorbi de o singurătate a celor înstrăinați, dar și de una a celor neînstrăinați. La fel și cu însingurarea. Dar totuși, aici ar trebui să clarificăm ce înseamnă înstrăinarea dacă vrem să vorbim de o ierarhie a singurătății celor înstrăinați, sau poate întâi să vorbim de o ierarhie a înstrăinării - dar pe ce criterii - asta ar fi o nouă problemă - și după aceea de ierarhizarea menționată.

Poți să fii înstrăinat de Dumnezeu, de tine însuși, de cei de lângă tine. Poți să fii înstrăinat de ce este propriu-zis al tău, de fire de exemplu. Ieșirea din fire e alienare, înstrăinare, e ceva neobișnuit, neașteptat, ciudat. Cuvântul englez "strange" are aceeași rădăcină cu cel românesc, "înstrăinare" sau străinare, sau străin. Rădăcina comună este "stran".

Înstrăinarea e deci o ciudățenie, o anomalie. Bineînțeles că e așa. Omului îi este dat un loc și un timp, și o sarcină de îndeplinit. Cum spune Pico della Mirandola că Dumnezeu îi zice lui Adam: "Te-am așezat în mijlocul lumii ca să poți cunoaște mai bine toate câte le cuprinde lumea" (*Oratio de hominis dignitate*).

Se vede aici că nimic nu-i întâmplător. În acest caz cu omul. Timpul, locul, scopul sunt clare. A ieși din ceea ce ți s-a dat, te definește și te identifică este înstrăinare. Fiul risipitor. Aică noi. Pentru că am plecat din ceea ce ni s-a dat, ce s-a menit pentru noi, starea și condiția inițială. Dar vine alt Fiu, Fiul Omului. El vine pentru a ne readuce acolo. Acasă.

Ne putem întreba dacă izolarea în pustie, în peșteri, în mănăstiri a eroilor spiritului în tradiția creștină, a maicilor și călugărilor, este înstrăinare sau însingurare. Dacă vorbim geografic, poate fi înstrăinare. Dacă vorbim

spiritual, este și însingurare, căci fizic ei s-au retras din lume, dar spiritual au luat lumea cu ei rugându-se pentru ea, pentru cei lăsați în urmă, pentru toți oamenii.

Când te afli în fața lui Dumnezeu (vezi excelentul volum al lui Gellu Dorian *Singur în fața lui Dumnezeu*) ești însingurat sau înstrăinat?! Și una și alta. Oricum, când te afli față în față cu Dumnezeu, în comuniune de iubire, singurătatea e mult mai frumoasă.

Nu-mi propun aici să stabilesc niște criterii pentru definirea singurătății și a înstrăinării. De aceea nu voi încerca ierarhizarea singurătății înstrăinătorilor.

Cât privește cuvântul, el ne vindecă de toate. Dacă nu ne e frică de singurătate, el ne-o înfrumusețează. Dacă ne e frică, ne scapă de ea. Părinții pustiei s-au retras din lume pentru a folosi (astfel reabilitând) cuvântul numai într-un singur tip de conversație: cea cu Dumnezeu (rugăciunea).

– *Elegantă și mereu punctuală la întâlnirea cu cititorii, Lumină Lină (Gracious Light) e o fericită excepție în peisajul literar românesc contemporan. Cât de simplu / cât de dificil e să publici o revistă românească de cultură în Statele Unite?*

– Revista *Lumină Lină / Gracious Light* o public cu sacrificii mari. Mulțumesc pentru cuvântul bun despre ea. Lucrăm la ea voluntar eu și soția mea, Claudia, care face toată munca tehnică, de tehnoredactare, ilustrare (chiar și culegere de texte și corectură în unele cazuri). Ea este cea care în mod concret pune revista pe discchetă sau CD, gata de a merge la tipografie. Eu ca director și Mihaela Albu ca redactor șef decidem asupra profilului, economiei revistei și materialelor. Anca Stuparu Cassablanca și Gellu Dorian ne ajută în alte aspecte ale acestei munci, iar problema cea mai grea, finanțarea ei, vine în proporție de 90% din buzunarul meu, care nu sunt economic stabil orișicum. Noroc că n-am probleme în familie pe tema asta și că trăim în permanență cu speranța într-o soluție.

– *Conduceți cenaclul literar „Mihai Eminescu” din New York, un adevărat „centru cultural” românesc în marea metropolă americană. Care este importanța unei asemenea instituții pentru viața spirituală a comunității româno-americane?*

– Cenaclul literar “Mihai Eminescu” este un fel de miracol în viața spirituală a românilor americani. Din 1993 când l-am înființat, ne întrunim cu regularitate la fiecare două săptămâni, cu excepția vacanțelor de vară, Paști și Crăciun. La început eram axați pe lecturi din scriitori români clasici și contemporani, și pe comentarii, dar și pe prezentări de carte ale unor autori români din SUA și România. Mai târziu l-am avut ca redactor șef la revistă și la cenaclu pe prietenul M.N. Rusu, autoritarul critic și istoric literar, care a dat un nou impuls activităților literare. Apoi a venit în echipă ca redactor șef la revistă și la cenaclu Mihaela Albu de la Columbia University, cu care lucrez în prezent și care a pus amprenta personalității ei creatoare pe munca ce-o facem aici cu dăruire.

În ultimii ani atât de multe solicitări, de lansări de carte am avut că n-am mai avut timp și loc pentru simple lecturi din autorii contem-

porani din țară sau de aici. Șirul de scriitori care ne vizitează de acasă și de aici, de cărți noi pe care le prezentăm este impresionant. De la Nicolae Manolescu, Aurel Sasu, Doina Uricariu, Dan Cristea, la Emil Constantinescu și apoi trecând prin multe alte nume de prestigiu din cultura română până la debutanți, toate aceste personalități au fost primite aici cu respect și dragoste românească, vizita lor fiind considerată de noi o onoare.

Tot în cenaclu, dar și la Biserica “Sf. Ap. Petru și Pavel”, organizăm comunitar tot felul de sărbători (aniversări, comemorări de evenimente din istoria și cultura națională) de amploare, simpozioane, conferințe academice, baluri, hramuri, în frecvență de aproape câte un eveniment pe lună. Da, adevărat centru cultural unde strălucește frumusețea sufletului românesc.

– *Cum arată, din interior văzută, emigrația română din Statele Unite? Cât adevăr și câtă legendă e în ceea ce Emil Cioran numea extazul neparticipării noastre la istorie?*

– Felul cum membrii comunității româno-americane văd grupul pe care ei îl constituie diferă de la om la om. Există în general două tendințe. Una de a vedea comunitatea ca dezbinată, alta de a o vedea unită. Bărfele, concurențele, certurile, sunt probabil temeiul pentru opțiunea legată de dezbinare. Eu nu împărtășesc acest punct de vedere. Trăiesc nu numai între români, dar zilnic și printre americani mai ales datorită catedrei de filosofie și etică de la Colegiul Metropolitan din New York unde predau din 1992. Ce văd la români, văd și la americani. Dar nu-i aud pe americani vehiculând cuvântul “dezbinare” pentru a caracteriza societatea americană așa cum îl aud la români.

Probleme între oameni există în toate națiile, în țările de baștină ca și în emigrație. Eu am spus-o mereu. Pentru a caracteriza o comunitate nu ne uităm la aspectele individuale ale sistemului, ci la tendințele generale. Ori tendința generală este unitatea, adunarea loialtă. Chiar cei ce vorbesc de dezbinare o fac cu nostalgia unității în suflet. Dar dacă ne uităm la câteva constante ale comunității: frecvența la biserici, la restaurante, la locurile culturale, cum ar fi cenaclul nostru, Institutul român și altele, magazinele românești, vedem că lumea curge într-acolo. Dacă luăm doar cazul bisericilor, zece ortodoxe în New York, vedem că frecvența este foarte bună, și nu accidental ci săptămânal. Deci oamenii nu fug unii de alții, ci se apropie unii de alții. La fel, restaurantele românești sunt pline, și celelalte locuri de întâlnire, cum am spus. Eu cred că avem la New York o comunitate românească excelentă. Nu împărtășesc scepticismul lui Cioran cu privire la neparticiparea la istorie. Numai în anii de când sunt eu în America (din 1988) pot aduce mărturie despre cât de multă istorie au făcut compatrioții noștri.

– *Nu numai dumneavoastră numiți lumea modernă bolnavă, neurotică, alienată, depersonalizată, sumbră, incapabilă de iubire și de sentimentul imperativ al slujirii. Mai este posibilă restaurarea omului contemporan în afara credinței?*

– Credința în Dumnezeu ca mijloc de ieșire din anchiloză, “din întuneric și din umbra morții” este singura speranță. Credința este cea care te ancorează în transcendent, în valorile supreme ale spiritului. Numai prin atașarea de acest tip de valori se poate transfigura inima omului și, prin ea, lumea.

În istoaria sa omul a căzut de două ori: o dată din cer, și a doua oară din credința care-l mai lega de cer. Altă cale nu există decât cea care este compatibilă cu istoria, structura și dimensiunile constitutive ale sufletului omenesc. Această cale e credința în Dumnezeu. Ruperea de Dumnezeu a dus la dezumanizare, la animalizare deci (vedeți definițiile zoologice date omului de diverse științe și filosofii secularizante), sau cum zice N. Berdiaev mai ascuțit, la bestializare și apoi la divinizarea bestiei, blasfemia și idolatria supremă, evidentă în narcisismul exacerbat contemporan, american în special. Din acest non-sens, credința dătoare de sens, de demnitate, apare ca unica soluție. Când Pico della Mirandola scrie cartea sa *Despre demnitatea omului (De hominis dignitate)*, el așează credința în Dumnezeu la temelie acestei demnități. Și el este confirmat în mesajul său de un impresionant cortegiu de filosofi, teologi, psihologi, sociologi, savanți din domeniul științelor exacte, din societatea contemporană.

– *Este poetul „deasupra realității” sau este chiar conștiința realității? În ale cui cuvinte locuiește poetul? Care este marea cuvânt pe care – din gelozie – nu-l oferiți lumii?*

– Cred că poetul, în calitatea lui profetică, este conștiința realității. Deasupra realității este numai Dumnezeu. Poetul locuiește în cuvântul divin. De acolo își ia statutul profetic și autoritatea. Nu ofer lumii cuvântul care nu mi s-a dat sau pe care încă nu l-am descoperit. Deci nu din gelozie. La poet nu există gelozie. Aceasta este contrară condiției poetice. George Enescu definea pe creator, pe geniu ca fiind acel om care oferă lumii întregi ceea ce Dumnezeu i-a încredințat numai lui.

Interviu realizat de
CARMINA POPESCU

Redactor responsabil:
I. MAXIM DÂNCIU

Corectură:
CLAUDIU GROZA